

Az anyaszentegyházért.

Ézsaiás LXII. 1. „A Sion kedvéért nem hallgatok és a Jeruzsálem kedvéért nem nyugszom, mignem eljő az ő igazsága, mint fényesség és az ő szabadítása, mint a lámpás tündöklük.”

Izrael népének nagy és fényes temploma Jeruzsálemnek Sion nevű magaslatán épült. A templom nemcsak a vallásos buzgóság kielégítését szolgálta. A nemzeti összetartozás és öntudat ébrentartása is feladata volt. Akár a vallásos érzés mélyítésére volt tehát szükség, akár a nemzeti gondolatot akarták a vezetők a nép lelkében erősíteni: a templomra mutattak és oda hívták Izrael népét, hogy merítsen abból a közös forrásból, amely számára az élet italát rejtette magában.

Csak, ha a jeruzsálemi templomnak ezt a nagy jelentőségét és fontosságát ismerjük, értjük meg igazán a próféta lelkesedését: „A Sion kedvéért nem hallgatok és a Jeruzsálem kedvéért nem nyugszom, mignem eljő az ő igazsága, mint fényesség és az ő szabadítása, mint a lámpás tündöklük.”

Olyanszerű érzés fogja el az én lelkemet is ezekben a nyugtalan időkben, mint amilyen betölthette a prófétaét, midőn hitéért és népéért aggódva, e szavakat mondotta. Az események kiszámíthatatlanul követik és váltogatják egymást életünkben. Mintha a bibliai próféták rég letűnt világa újult volna meg rajtunk minden küzdelmével és veszedelmével: létünknek a kérdése lépett előtérbe. Érzem, hogy a hajdani prófétai világnak csak halvány felidézésével is növekedik erőnk és önbizalmunk. Az eszmének erejét is átérezzük, mely hitünkben összetart s melynek egyházunk olyan fáradhatatlan hirdetője. Nincs miért különösebb módon hangsúlyoznunk, hogy az unitárius hiteszme igazsága ma már nemcsak nekiünk vált meggyőződéssünké, hanem rajtunk kívül, még sokaknak a lelkét

foglalkoztatja. A keresztény gondolkozás ereje enélkül is buzdít, hogy ismételjük a prófétai szózatot: „A Sion kedvéért nem hallgatok, Jeruzsálemért nem nyugszom.”

Zavaros időknek a hullámcsapásai között szólni akarok a Sionért, anyaszentegyházunkért, amely hitünket és fajunkat egyformán képviseli s azok szeretetét ápolja bennünk. Szólni akarok, mert amíg bizonyos aggodalomnak az érzését nem némíthatom el magamban, másfelől nem tudom, hogy a változott idők kedvezőtlen alakulása mélyebbé tette-e az anyaszentegyházunkhoz ragaszkodás érzetét avagy éppen növelte a felületességet a hitben? Nem tudom, hogy erősödött-e lelkünkben a tudat és mennyire, hogy tisztult eszméink és nagy igazságoknak a védelme forrongó időkben nagyobb kötelességteljesítést és aránytalanul több áldozatot követel, — avagy éppen most sülyed közönyösségbe a sokszor megdicsért hitbuzgóság és fajszeretet s méltó tettek nem hirdetik emelkedettnek hitt gondolkozásunkat? Tudjuk-e hitünknek és egyházunknak, magyar fajunknak és jövőnknek az érdekeit úgy szolgálni, hogy igazsága és szabadító ereje lámpásként tündököljön előttünk és majd utódaink előtt?

1. Talán oszolnak az aggodalmak életünkről és biztató jövő derül számunkra, ha a próféta példáját követve, *nem hallgatunk és nem nyugszunk, amikor anyaszentegyházunk érdekéről van szó.*

Ma már bizonyára nem kell hosszasan magyarázni, hogy a változott viszonyok között az anyaszentegyház feladata megnőtt, munkaköre kibővült, hivatása az eddiginél több lett. Ennek természetes következménye az, hogy az egyházi munkában ma nagy jóakarattal és megértéssel, önérzetes magatartással és példátadó cselekedetekkel kell résztvennie mindenkinek. A nagyobb feladat végrehajtására szorosabban kell egybefűződniök nagyoknak és kicsinyeknek, gazdagoknak és szegényeknek, reménykedőknek és netán csüggedőknek. Ma ezerszer inkább, mint máskor, az egyházi életben egy érzés kell, hogy álhassa szi-

vünket, egy gondolat elföltse lelkünket, egy akarat vezesse életünket, az, hogy a sors mostohaságában is megmaradjunk azoknak, akikre az egyház bizton számíthat. Hitbelileg egy közel négyszáz esztendő multnak vagyunk az örökösei. Eszméink szépségét és igazságát a rajtunk kívül állók is látják és elismerik. Akik szabadon és őszintén adhatnak meggyőződésüknek kifejezést, nem tagadják, hogy hitünket a benne rejlő természetes erő hívta életre s a művelődés örök működésben levő szelleme fejlesztette ki szükség-szerűleg a lelkekben. A történelem igazságszolgáltatása hova-tovább mind nagyobb erővel mutat rá arra, hogy vallásos gondolkozásunkat a haladás szelleme kikerülhetetlenül az öntudatosan gondolkozó emberiség lelki világának a központjába állítja, hogy világoljon, mint a hegyen épített vár s mutassa biztosan a hitfejlődés útját. Ha e meggyőződéshez még az a tudat is hozzájárul ma, hogy az anyaszentegyház feladata és hivatása sokszorosán megnőtt és kiszélesedett, bizonyára nem kell különösebb módon hangsúlyozni, hogy az egyház munkája ma már nem merülhet ki a vallásos gondolkozás ápolásában és az erkölcs védelmében. A faji öntudat ébrentartása, az anyanyelv védelme és jövőjének a biztosítása egyformán az egyház keretébe tartozik.

Lám, a régi világ nagy prófétájának a szeme előtt is a vallásos hit és nemzeti lét szorosan együvé tartoztak. A Sion mindkettőt jelentette. Egyiknek a veszélyeztetése a másik miatt is halálos aggodalmat ébresztett benne. Nem hallgatott tehát. Hangos szóval, szívbemarkoló intésekkel igyekezett felrázni a lelkeket Sionért. Szíve nyugtalan volt Jeruzsálemért, a nemzeti lét erős váráért, ha a sors keze keményen reánehazodott is népére.

2. Ilyenszerű érzések töltik el a mi lelkünket is. Ezért van, hogy *hitünknek és létünknek megnyugtató, szabadító erejét egyaránt az egyházban való lelkes összetartástól és a komoly egyházi munkától várjuk.* Ha ebben erősek vagyunk, kelljen bár lépten-nyomon tapasztalunk, hogy nem értenek meg, ha legszentebb jogunkat

gyakorolva, anyanyelviünkön szólunk: Sionnak útai szabadok maradnak s a templom ajtóit még megnyílnak számunkra, hogy érzéseinknek kifejezést adjunk. A külvilág szenvedélyes hangja és meg nem értő tettei idegenné tehetik szándékosan ezt a világot számunkra: itt a Sionban lelki otthonra találunk mindig. Itt azzal az érzéssel énekelhetjük zsoltárainkat, melyet édesanyánk keblén szívtunk magunkba. Itt azzal az imádsággal enyhíthetjük szívünk fájdalmát, melynek a szavait édesapánk térdein tanultuk. Itt annak a hitnek a melegsége ölel körül, amely gyermekjátékaink között és ifjuságunk virágos mezőin, folyton fejlődve, vérükké vált. Ettől az érzéstől a férfikor nehéz, küzdelmes idején sem foszthat meg sem fenyegetés, sem erőszak vagy kiméletlenség. Mert, ha nem is akarják mindenütt érteni szavunkat, ebből még nem következik, hogy elfeledjük vagy éppen megtagadjuk hitünket, nyelvünket.

Lehet, hogy ebben a felforgatott világban megmosolyognak, ha egyenes úton járunk vagy hitünkhöz és fajunkhoz ragaszkodunk; kinevetnek, ha becsületesek vagyunk s életünket tisztán akarjuk megőrizni. Eldobhatja-e azért az önérzetes ember magától a tisztességet és becsületet?

Lehet, hogy féltve őrzött emlékeink védelmében egészen magunkra maradunk és annak megtartásáért nagy erőt kell kifejtenünk. Szabad-e közömbösöknök vagy éppen érzéketleneknek lennünk, amikor legszentebb érdekeinkről van szó?

Lehet, hogy kigunyolnak, ha jót teszünk; tékozlóknak mondanak, ha a kevésből is áldozatkésztséget gyakorolunk; rossz hírünket keltik, ha magunkat védelmezzük és jellemünket bemocskolni nem engedjük; ábrándozóknak neveznek, ha a multunkhoz való hűséget szent ereklyeként megőrizzük és úgy hagyjuk utódainkra: szabad-e felednünk azt, ami eddig életet jelentett számunkra s amihez életünk árán is ragaszkodtunk? Lehet-e elszakadnunk attól, amitől eddig előhaladásunkat, szellemi erősödésünket, éle-

lünk oltalmát vártuk?

Oh, amikor erről van szó, a régi próféták lelkesedését és kitartását érzem magamban. Tisztán látom, hogy életünknek csak az egyház keretében van jövője. Multunknak az emlékei csak hitünkkel kapcsolatban maradhatnak meg fénylő tisztaságban. Eszméink és igazságaink csak a vallásos érzés melegségétől hevítve, lehetnek fajunk életében is iránymutatók. Azért a Sionért, az anyaszentegyházért nem hallgatok és nem nyugszom. Hanem akarom, hogy munkáljon és soha meg ne lankadjon benne a szabadító erő, érezhető legyen az igazság, amely megtart.

Legyen hát akármilyen kiméletlen a szándék, amely elnyomni vagy éppen megsemmisíteni akar, az erőfeszítés ereje sem lehet kisebb, mely azzal a jog és igazság alapján szembenéz. Nehezüljön még jobban reánk a sors keze, annál nagyobb türelemmel, kitartással és áldozattal kell fenntartanunk magunkat. Nem láttuk-e már, hogy a vallásos lelkületű ember megkönnyezi, ha a gazdag termést pusztító jégverés éri, de könnyein keresztül is nagy lelki erővel és bizó hittel néz szembe a jövővel; lesújtó bánatában is azzal biztatja magát, hogy a jövő gazdagsága talán sokszorosán pótolja majd a szenvedett csapást.

E hittel lelkemben állok meg ma e Sionban. Az anyaszentegyházért, létünk jövőjéért nem hallgatok és nem nyugszom, mert akkor ki kellene oltani a lelket magamban. Szólok és cselekszem megnövekedett hivatása betöltéséért, hogy közeledjék igazsága, mint fényesség és szabadító ereje tündököljön, mint a lámpás. Amen.

(1920.)

A pásztor és a nyáj sorsa.

Máté XXVI. 31 b. „Megverem a pásztor
és elszélednek a nyájnak juhai.”

Mostanság felette nagy mértékben foglalkoztatnak azok az események, melyek a nagy világban végbemennek

Régi országoknak a megcsönkítése és új országhatároknak a megvonása áll az érdeklődés központjában; ez foglalja el a világháború győzteseinek idejét, erejét. Népeknek az élete, nemzeteknek a jövője forog kockán. Nem csoda, hogy a kétség és remény érzete kemény harcot vív milliók szívében.

Minden hír fokozott nyugtalansággal tölti el szívünket. Ebben a világforrongásban, melynek a végét ha sejtjük is, de tisztán mégsem láthatjuk, fájlag és egyházilag egyaránt érdekelve vagyunk. Amikor a győzőknek erőszakos akarata irányítja az események folyását és parancsol ellenállhatatlanul, ki tudná megmondani, hogy fajunknak a szenvedése mellett mi lesz a sorsa annyi megpróbáltatáson átmenő egyházunknak? Amikor a győzelemtől ittas népek mámoros hatalma mondja ki népek és országok felett a döntő szót, ki láthatna bele a jövőbe, hogy nem morzsolódik-e össze sokszori önfeláldozással fenntartott egyházunk és nem esik-e áldozatul, ha csak egyidőre is, hitünknek a tisztasága és igazsága?

Felmerülnek e kérdések aggodalmas érzéssel lelkemben, mert amikor a mostanihoz hasonló módon bontják meg a régi alapokat és folytatják a romboló munkát a világban, meg szokta érezni azt a hitélet is. De felmerülnek ez aggodalmas kérdések akkor is, ha a nagyvilág eseményei mellett saját magunkra gondolok, a magunk szűkebb életét nézem, egyházas gondolkodásunkat figyelem vagy az itt-ott elhangzó beszédeket hallgatom. Látom a hívek egy részének magatartását, mely szerint sokan olyan keveset törődnek a hit igazságával, az anyaszentegyház védelmével, fajunk jelen és jövő érdekeivel. Látom, hogy az egyház pásztorainak, akik elevenítő szóval, az újjászületés erejével kellene, hogy ma széjjeljárjanak, magukra hagyatva nemcsak hivatásuk komoly betöltéséért, de még a mindennapi kenyérért is aggodniuk kell. Mi lesz az egyházból, ha ők is elcsüggednek vagy elhagyni kényszerülnek az élő Istentől számukra kijelölt vezéri helyet? Mi lesz eszménk-

kel, hitünk tiszta igazságával, ha nemcsak szívünkbe markol, hanem meg is valósul a szomorú jóslat, melyet Jézus halálküzdelmei között mondott: „Megverem a pásztor-t és elszélednek a nyájnak juhai!”

Megrázó jóslat, amely a pásztor és a nyáj sorsát s egyben az anyaszentegyház jövőjét a legnagyobb bizonytalanság elé állítja; amely ha valaha valósult az emberiség történetében, mindig megállította a haladás útját. S ha a mostani eseményekkel kapcsolatban rajtunk is beteljesednék, félni lehet, hogy nemcsak a hit tisztasága szenvedné meg, hanem alapjaiban rázná meg egyházunk épületét, mely a haladásnak és felvilágosodásnak elvitathatatlan vára.

1. Amikor Jézus nehéz küzdelmet vívott önmagával és még nagyobb szenvedésnek nézett elébe, akkor hangzott ajkán ez a szózat: „Megverem a pásztor-t és elszélednek a nyájnak juhai”. Arra gondolt bizonyosan, hogyha ő elesik az emberiség boldogságáért vívott harcban és nem folytathatja tovább a megkezdett munkát, talán hiábavaló volt az eddigi kitartás és bizalom a jövőve szemben. Mert ki tudja, vajjon belevésődött-e a lelkekbe az eszme kitörölhetetlenül? Ott lebeg-e a cél kiválasztott munkatársai előtt, melyet közelebb kell vinni a valóság felé életük árán is? Nem veszélyezteteti-e annak jövőjét a meglevők mellett előre nem látott körülmény is? Lesz-e aki fölvegye az elejtett fonalat?..

Bár tudja, hogy az eszme és igazság nem hal meg; a testet meg lehet ölni, amint már hangoztatta nem egyszer, de a lelket, a szellemet nem soha; azt csak akadályozni, hátráltatni lehet érvényesülésében, de nem elfemenni az újjászületés reménye nélkül. Mégis ott ül lelkén az aggodalom, hogy mi lesz, ha majd valóra válik a sejtélem: „Megverem a pásztor-t és elszélednek a nyájnak juhai”?

Hasonló érzelmeknek a hatása alatt állunk mi is. A lefolyt események hatása, a világi élet alakulása, a lelkek rendkívüli megpróbáltatása megújítja az aggodalmat az egyházban is, különösen a jobbak gondolkodásában. És nem

ok nélkül.

Bizonyára nem kell szokatlan erővel hangoztatnom, hogy szívemnek minden érzése hozzá van nőve fajom és egyházam életéhez; miként minden faj és hit gyermeke megbecsülésre méltó öntudatossággal ragaszkodik ahhoz, szeretem én is azt s parányi erőmet annak jövőjéért áldozom. Lelkemnek minden gondolata, akaratomnak minden törekvése át van itatva hitünk eszméivel s amennyire fisztelek minden hitfelfogást, ép annyira érzem, hogy mint hajdan az apostol, nem tehetem, hogy azokat ne szóljam. De a távolban és közelben végbemenő események láttára hitünkért és anyaszentegyházunkért is ággódik a lelkem. Bizonyos nyugtalanságunk az érzésével nézek szét egyházunkban és székely fajunk életében. Az egyéni érdeken felül emelkedő egyetemes érdek szorongatja a lelkemet. Látom fajunknak és ebben hiveinknek sok szép és nemes tulajdonságát, amely becsületére válik, örömeire indít és biznitanít. De nem tehetem, hogy ne lássam sokakban a gyöngeséget is, a közönyt és érzéketlenséget, mely nem félti eléggé az egyházat s nem érez azzal szemben szoros kötelességet. Sokszor, mintha valami szokatlan fájdalom csüggesztené a lelkemet a könnyelmű szavak és felületes kijelentések hallatára, melyek nem a hitből fakadnak. Máskor mintha fenyegető szélvész zugna el felettem, mely egész lényemben megráz és azt mondja: „Megverem a pásztorát és elszélednek a nyájnak juhái...” Ilyenkor magamba merülök hosszasan. A feltoluló érzések sokasága kipirosítja arcomat. Mintha mély álomból ébrednék, mintha nehéz kábultságból térnék magamhoz, hitem és egyházam forró szeretetének a kétségeivel kérdezem: szabad volna-e, lehetséges volna-e, hogy a legtisztább hitet vallók, a hitigazságot őszintén védők táborában is félni kelljen a szívet összeszorító kijelentés valóra válásától, hogy a pásztorok megverettetésével elszéled a nyáj is?

De eszembe jut a történelem lapjainak újabb forgatása nélkül is, hogy fajunk és egyházunk sokszor volt még

nehéz helyzetben és elbirta a csapást. A mult példaira és hősi tetteire gondolva, öntudatom rendre felülkerekedik és elüzi most is a kétségeket. Szívemen keresztül új vér indul. Új erő mozdul meg ereimben. Ellenálhatatlan vágy ragad magával, hogy személyi és családi érdeket félretéve, hitem szószólóiért fokozott mértékben felemeljem védő szavamat. Nagy elhatározás születik lelkemben, mely azt mondja: nem, a pásztorok a mindennapra szükségesek hiánya miatt nemcsak megverettetésük nem szabad, de nem szabad hitében megrendülnie, lelkesedésében csüggednie, az eszme hirdetésében elfáradnia, nem szabad szolgálatában még kedvét veszítenie sem, mert ha magára marad és elszéled a nyáj, vaj ki tudja, lesz-e, aki újból összetereleje és mikor? Lesz-e, aki a legtisztább hiteszmeinek, a mélyen vallásos érzésnek pásztorozatát gyűjtson, hogy mellette fölmelegedjenek az elhidegült szívek, lángra gyuljanak a megfélemlített lelkek? Lesz-e, aki életét áldozza az eszméért és igazságért? Avagy csalódásban, csüggedésben, nélkülözésben kell ellobognia a még megmaradt mécsvilágnak is!?

2. *Mi vár tehát ma reám? Mit kell tennem?*

Ha megmozdul szívemben az érzés, hogy a pásztorok nem szabad megverettetésük, mert elsősorban általa él és diadalmasodik az eszme, már ez is valami. De én tovább megyek és azt mondom, hogy ma egyházunk minden tagjának szólnia és tennie kell. Szólania kell ilyenformán: Legyen bár gyöngye a hangom, amely messzire nem hallatszik, még ha kevesen hallják is meg, a pásztorért, hitem ébresztő lelkéért, lelkem vigasztalójáért nem hallgatom, mert mindenekfelett tőle függ a nyájnak a sorsa. Olyan ő az egyházban, mint a vezér a hadsereg élén, kinek szava és tettei ezeket buzdítanak a végsőig kitartásra, ha kell az önfeláldozásra. Ő erősíti a lelket, hogy minél többen átérezzék a költő szavainak nemcsak szépségét, de igazságát is, hogy „hadd vesszen el az élet, ha a becsület marad”. Legyen bár nehéz próbának alávetve tehát erőm és akaratom, amíg lelkemet tudom, a pásztorért nem hall-

gatok, az eszme harcosaiért nem nyugszom. A felvilágosodás hitéért, a meggyőződés igazságáért sokan áldozták már eddig is életüket s tudom, hogy hitünkért és anyaszentegyházunkért most is készek ők a nagy áldozatra, ha magukra maradnak is!

De nem hallgatok és nem nyugszom az anyaszentegyház pásztoráért, hanem tenni is akarok érte, mert nem akarom, hogy elkövetkezzék bármi formában is a megveretetés ideje. Látom, hogy különösen ő az, aki életi a reménységet a jobb jövőben és időről-időre új erőt önt a csüggedő szivekbe. Ő az, aki a hit netán szétépett zászlójának a foszlányait láthatatlan kezekkel, de érző szívvvel és határtalan türelemmel ismét összerakosgatja s ráírja a jelszót újból milliók számára: Bizzatok, az igaz nem csufoltatik meg! Ő az, aki a család körében megszenteli az örömet és megenyhíti a bánatot. Ő az, aki áldást kér gyermekünkre már születésükkor és segít letörölni a könnyeket, ha meg kell siratnunk, akit szerettünk. Ő az, aki hangos szóval és nem lankadó erőfeszítéssel ébresztgeti a társadalom lelkiismeretét, amikor nehéz elnyomatás alatt eltompulva szenved és a hit lámpásával világít, amikor népeknek a lelkére sötétség borul. Ő az, aki felfakasztja a bizalom érzetét, amikor a kétségbeesés örvénye milliókat elnyeléssel fenyeget . . .

Oh a jó pásztor erő és hatalom, ébresztő szó és fénylő világosság a családban és a társadalomban, a templomban és az iskolában, az egyházban és a nemzet életében. Őrizője a nyájnak, irányítója az egész életnek. Nem magára hagyatottságot és nem megveretetést érdemel, hanem támogatást, tiszteletet és megbecsülést. Hisz ő lelkének a tüzeit pazarolja, szíve kincseit osztogatja a nyájnak és a nyájért, önmagát emészte.

* * *

Ilyen az én gondolkozásom, atyámfiái, a pásztorért és a nyájért. Hiszem, hogy ez az elgondolás és lelki bizonyágtétel nemcsak az enyém és nemcsak egykettőé

egyházunkban, hanem az idők kényszerítő hatásától is lekesítve mindazoké, akik adnak valamit magukra és az embernévre, akik előtt szent a hit és az anyaszentegyház, akik multjuk megbecsülésében és jövőjük alakításában nem akarnak a költő szerint hitvány, gyöngé báb lenni. Hiszem, hogy ehhez hasonlóan gondolkotok ti is és a nagy megpróbáltatás idején azt mondjátok velem együtt: Ha kell, türemsz és szenvedünk, mert tudjuk, hogy minden türelmes szenvedésből öröm is fakad; hordozzuk még az erőnk felettinek látszó terhet is jóreménységgel, mert az erősíti az akaratot, edzi a jellemet, tisztítja a lelket; segítünk legjobban erőnk szerint, mikor a szükség hangosan kiált, sőt áldozatokra is hajlandók vagyunk, mert létünkéről és jövőnkéről van szó. Szeretnők, ha mi is elmondhatnók másoknak s különösen utódainknak Jézus szavait: „Példát adtam nektek, hogy amiképpen én cselekedtem, ti is úgy cselekedjétek.“ Hiszem, ha mindannyian akarjuk, sohasem fog bekövetkezni a fenyegető jóslat: „Megverem a pásztorát és elszélednek a nyájnak juhai“, mintahogy nem következett be Jézus megfeszítésével sem. Istennek a lelke felindította a tanítványokat a nagy munkára, az igazság védelmére és továbbhirdetésére. Mondhatná-e valaki, hogy Istennek lelke ma nem működik? — Isten ma is kitölt az ő lelkéből minden lélekre, hogy profétáljanak, áldozzanak, példát mutassanak az ő fiai és leányai az anyaszentegyházért és vallásos igazságért, a pásztorért és a nyájért. Vigyázzunk, meg ne oltuk magunkban Istennek a lelkét! Amen.

(1920. Idegen egyházközségben).

Öntudatos vallásos gondolkozás.

1. Thess V. 5. „Ti mindnyájan világosság fiai vagytok és nappal fiai; nem vagytok az éjszakáé, sem a sötétségé.“

Nem egyszer hallunk még komoly emberek ajkáról is olyan nyilatkozatot, hogy a vallásnak ma már inkább

csak hagyományos nimbusza van, de nincs életet formáló ereje. Nem képes olyan erőt sugározni ki magából, amely újjáteremthetné az ember lelki világát, melyet kétség és lemondás tart hatalmában.

Igaz-e ez? — kérdezem magamban, az emberi élet felett elmerengve. Igaz volna-e, hogy a vallás elveszítette csodálatos hatalmát, mellyel anyiaknak az életét újjászülte s a csüggedőkbe új erőt öntött és újból a nemesen küzdők sorába állította?

Ha úgy is van, hogy a kérdésre nincs mindig megnyugtató felelet, mert még mindig homály borong ott, ahol a hajnalpír derengésére bizton számítottunk; ha igen sokszor árnyékra találunk, ahol napfényt reméltünk: a vallásnak az emberi életre gyakorolt fölemelő hatását józan felfogással még sem lehet kétségbe vonni. Amikor nehéz sorscsapás alatt látszólag minden szívet erőtelenség fogott el, a vallásos hit adja azt az erőt, amely ismét a tettek mezejére állít. Ha olykor fájó csalódással kell is tapasztalnunk, hogy magasabb hivatásunk teljesítésében nem tudjuk akaratainkat érvényesíteni, mert mintha bágyasztó álmom tartana karjai közt: rendszeren a vallásos érzés kiapadhatatlan forrása szolgáltatja azt a magasabbrendű erőt, amely végre is kielégítő eredményekre mutathat rá.

Ha tehát az emberiség élete a maga egészében nem mindig tükrözi azt a hit- és gondolatvilágot, melyből az igazi életet és annak magasra helyezett célját fölismerni lehet, az öntudatosan gondolkozó emberiség előtt még mindig a lelki élet számtalan formája megújító erővel hirdeti, hogy a vallásos hit él bennünk.

Egyeseknek kedvezőtlen hangulata miatt nem veszem el tehát hitemet a vallás erejében, melynek segítségével időről-időre újjáteremthetjük belső világunkat és munkálhatjuk a lelki haladást, bizonyosságot téve róla, hogy világosság fiai vagyunk.

Ennek feltétele, hogy tisztult és öntudatos hiffelfogásra törekedjünk mindig és az elért eredményeket meg-

becsüljük vagy röviden: *az öntudatos vallásos gondolkozás.*

1. Nem szabad felednünk egy pillanatra sem, hogyha a vallásnak nincs kellő jelentősége egyesekre, annak nem annyira a vallás, mint az ember az oka. Az emberiségnek egyrésze ugyanis, legalább látszólag, keveset törődik a vallással, más része pedig öntudatlanul hisz. Tehát a hit ereje nem is lehet jelentős tényező életében. Az unitárius embernek egyikhez sem volna szabad tartoznia. Hiffelfogásunk a vallásos gondolkozás legtisztább nyilvánulása. Isten különös gondviselése folytán olyan lelki kincsnek vagyunk a birtokában, melyet legjobb erőnkkel kell a magunk javára és az emberiség lelki fejlődése előmozdítására fordítanunk. Ha saját magunknak nem vált még vérünkkel hitünk igazságának az ereje, akkor nem is értékelhetjük azt. Akkor nem világosságnak, nem nappalnak a fiai vagyunk, hanem az éjszakáé, a sötétségé.

Talán felesleges mondanom, hogy magam számot tudok adni hitemről és az azzal kapcsolatos kérdésekről. Hála a multnak, a vallásos nevelés szabad és helyes irányításának, tudom, hogy mit ér nekem a vallás és hogy mit miért hiszek. Vallásos felfogásom öntudatom erején és tisztaságán épült fel. Hitem lelkem őszinte meggyőződésének a tükröje. Ha nem így volna, bántó hazugság volna számomra minden lépés, mely örökös nyugtalanossággal kísér, fűződjék bár hozzá a legnemesebb törekvés; tépő kétség minden gondolat, rajzolja bár színesen a jövőt; bensőleg emésztő képmutatás az egész élet, mely biztatásaival éppen úgy, mint csalódásaival, vigasztalásával éppen úgy, mint bántalmával lelki nyugalmat nem biztosít. Az én hitvilágomnak az alapja a szabadon működő szellemi erő, a tudatos gondolkozás. Azért van nagy értéke számomra a hitnek.

Azonban figyelve az emberek életét és gondolkozását, sokszor lehet tapasztalni, hogy a hittel nem jár mindig együtt a meggyőződés. A tisztult hiffelfogásra törekvés nem nyilvánul elég erővel a lelkekben. Az igazság

és szellemi világosság után való őszinte szónijáhozás nem minden léleknek vágyódása.

Nem mondom világért sem, hogy az ember minden tekintetben felejtí az önálló gondolkozást. Ellenkezőleg, számtalan irányban bámulatos eredményekben gyönyörködhetünk. A felfedezések sokasága és azok érvényre juttatása, a tudomány művelése és általában a szellemi művelődés előhaladása méltán hívja csodálatra az embert. A vallással kapcsolatban azonban, mely a léleknek leg-sajátosabb életét tükrözi, ez az öntudatosság sokszor marad erőtelen. Sokkal többször hangoztatjuk dicsekedve, hogy mi világosságnak a fiai vagyunk és nem az éjszakáé, mint-hogy e tudatot lelki erőnk fokozására fordítanók vagy legalább hatását buzdítólag éreznök. A szabad vallásos gondolkozást a századokon át reáparancsolt kényszerűség még mindig az elfogultság bilincseiben tartja. Az élő és éltető hit a hagyomány reánehazedő súlyától magasabbra emelő szárnyait nem képes kiterjeszteni s meglengelve, ébredésre hívni a vallásilag alvó lelkeket. Talán egy hirtelen jövő szellemi áramlatnak kell átjárnia a lelki világot, talán új reformációnak kell jönnie, hogy ellenállhatatlan erejével fölrázza még a kereszténység kebelében is a vallási öntudatot s az emberiség számára fölfakassza a tiszta hit forrását, a Jézus igazi lelkületét, hogy csakugyan világosság fiaivá váljanak az emberek.

2. *Az erre szükséges erő a hit- és lelkiismereti szabadság élni akaró szelleméből fejlődhet ki és teremthet új, szebb világot a hitéletben.* Ez írhatja bele a szivekbe, hogy akik világosság fiainak tartják magukat, azoknak nem álmos szemekkel kell járniok, hanem tisztán fátni és önérzetesen cselekedni. Az ilyen gondolkozástól jogosan lehet várni, hogy komoly érdeklődést támasszon a vallás tisztasága iránt. Megszüntesse az idegenkedést, sőt mesterséges elzárkózást a mélyebb vallásos igazsággal szemben. Megszabadítsa az egyoldalúság túltengő hatalmától a lelket és megbontsa a felvilágosodás korába nem

illő, még mindig erős falakat. Indítást adjon arra, hogy ne engedjük magunkat felkapott eszméktől vezettetni, szemfényvesztő jelenségektől elkábíttatni, hanem érdeklődésünket azok a felkünk is érintő komoly kérdések foglalkoztassák, melyek a haladó kor egészséges szelleméből folynak. Akkor tetteinknek erkölcsi tartalmát, gondolkozásunknak a szellemi értékét nem fogjuk szem elől téveszteni soha. Ir-tózní fogunk attól, hogy a megtévesztésre alkalmas szel-lemi és vallásos irányzatoknak útát nyissunk magunkban. Meg fogjuk becsülni őszintén hitünknek a múltban gyökerező pilléreit, melyekre láthatatlanul, de a hívő léleknek olvashatóan van felírva: ember, ismerd meg magadat, isteni lelkedet és magas rendeltetésedet, tiszta hitedet és vallásodat s durva kézzel, könnyelműen ne érintsd azt, ami mindennél drágább neked!

Ilyen gondolkozás mellett is, egyszerű és tiszta hitünkre csak úgy lehetünk igazán büszkék, ha nemcsak tudjuk, hogy az a múltban, nehéz időkben sokaknak erőt adott, hanem, ha abban ma is elmélyedni és általa megújulni tudunk; ha nem pattogatjuk le mesterségesen múltunk történetéről azt a sokat jelentő mázt, amivel századok küzdelme és őseink megpróbáltatott lelke vontá be azt. Ennek tisztánlátásával többet fogunk cselekedni hitünk igazsága érdekében, mint dicsekedni vele. Igazságunk érzetében nem fogunk kényelmes álláspontra helyezkedni, az időtől várva egyedül a sikert, hanem célt tűzve magunk elé és kötelességeinket híven teljesítve, nem fogjuk hagyni, hogy már az eszközök előferemtésében elfogyjon erőnk. Túlzott szerénységünk nem foszthat meg még attól is, amit készen kaptunk s amire támaszkodva, tovább kellene építenünk. Ideje már, hogy rálépjünk a szilárd alapra, melyen lábainkat megvethetjük. Az örökös keresésben erőnk hasztalanul fecsérlődik s ha néha úgy is látszik, hogy messzire haladtunk és magasra emelkedtünk, az élet könnyen éb-reszthet arra a csalódásra, hogy valójában alig indultunk el. Pedig csak a vert ösvényt kellene szélesíteni és járható

úttá építeni s biztosan haladnánk előre.

Nem elég tehát tudni, hogy a legtisztább hitfelfogás örökösei vagyunk. Az elsőség mindig föbbre kötelez. Nem elég hangoztatni, hogy világosságnak a fiai vagyunk. Érezniünk kell szüntelen a vele járó köteleességet is. Nemcsak förekedniünk kell tisztult hitelveink megértésére, hanem a megismert igazság erejével előljárni, az idejét mult hagyományokhoz minden áron ragaszkodókat vagy vallásilag éppen közömbösöket a haladás utjára hívni. Jézus szellemének a vezérlő világossága mellett a józan elégedetlenség szent vágya kell, hogy beföltson állandóan, hogy a századok óta feltárt uton tovább mehessünk s a természetes gondolkozással legjobban megegyező vallásos felfogásunknak érvényt szerezhessünk. Ha tán jelentkeznék, lelkünk egészségtelen csapongásának korlátokat kell szabnunk, nehogy veszélyeztessük a mult becsületes munkáját, amikor tovább akarunk építeni.

Körültekintőbb eljárás tehát saját magunkkal szemben, határozottabb fellépés a hitigazság érdekében, öntudatosabb gondolkozás a lelki élet mezején: ez tehet minket s a velünk egyetértőket valóban világosság fiaivá. Amen.
